

Ročník 4

Číslo 7

ISSN 1339-1801

Via Historiae

Časopis študentov Katedry histórie UCM v Trnave

*Straty a nálezy
velkého impéria*

REDAKČNÁ RADA

Editor

Mária ŠTRBOVÁ

Korektor

Mária ŠTRBOVÁ

Grafik

Filip SCHNEIDER

Komunikácia s verejnosťou

Peter ČELIGA

Andrej PETRÍČEK

Redaktori

Katarína BUŽBACHEROVÁ

Lukáš GLESK

Lukáš LABUDA

Jozef PÚČEK

Andrej HALAJ

Marcel SOKOLOVIČ

Jozef ORAVEC

Vážení čitatelia,

opäť sa Vám dostáva do rúk nové číslo nášho študentského časopisu, ktorý sa opäť zaoberá dejinami Ruska, tentoraz s podtitulom Straty a nálezy veľkého impéria. Vo svetle súčasnej geopolitickej situácie vo svete sme sa rozhodli opäť zamerať na dejiny najväčšej krajiny sveta a opísať niektoré kapitoly z jej dejín. Rusko ako také „vstúpilo“ ako silná imperiálna veľmoc do európskych dejín už za čias Petra Veľkého a odvtedy svoju pozíciu len posilňovalo, hoci niektoré obdobia môžeme charakterizovať ako obdobia stagnácie, či dokonca úpadku.

V tomto čísle sa preto bližšie pozrieme na oblasť Krymu a Novoruska na konci 18.storočia, keď cárske Rusko túto časť kolonizovalo, a prvýkrát si vytváralo na toto územie historický nárok. Nepoznanou, no o to viac lákavou kapitolou bude nepochybne článok o ruskej výprave na Antarktídu, ktorá sa možno z dnešného hľadiska rozľahlosti Ruského územia javí ako zbytočná, no to viac zaujímavá. Napokon zamierime opäť na Krym, tentoraz však do päťdesiatych rokov 19.storočia, kedy tu prebiehal veľmocenský súboj Ruska s koalíciou silných protivníkov, z ktorého Rusko napokon vyšlo porazené. Veríme, že si každý si v tomto čísle nájde aspoň niečo zo svojho „súdka.“

Taktiež medzi sebou radi vítame novú krv, ktorá bude ako veríme obohatením a prínosom či už v skladbe časopisu, ale aj povzbudením pre Vás ostatných študentov, čitateľov a prispievateľov, bez ktorých by tento časopis zanikol.

Veríme, že aj po prečítaní tohto čísla na náš časopis nezanevriete a prečítate si ho aj nabudúce, kedy sa budeme zaoberať témou ľudových povstaní. Za celý kolektív VIA HISTORIAE Vám napokon prajeme príjemné čítanie a pokojné a šťastné blížiac sa sviatky.

Jozef Púček

Svoje príspevky, námety, návrhy z histórie, návštevy hradov, kaštieľov prípadne iných zaujímavých miest môžete zasielať na viahistoriaucm@gmail.com

A nezabudnite ani na www.facebook.com/viahistoriae alebo <http://ff.ucm.sk/sk/studentske-casopisy/>

Svoje postrehy ohľadom lepšieho „pulzu katedry histórie“ zasielajte na:

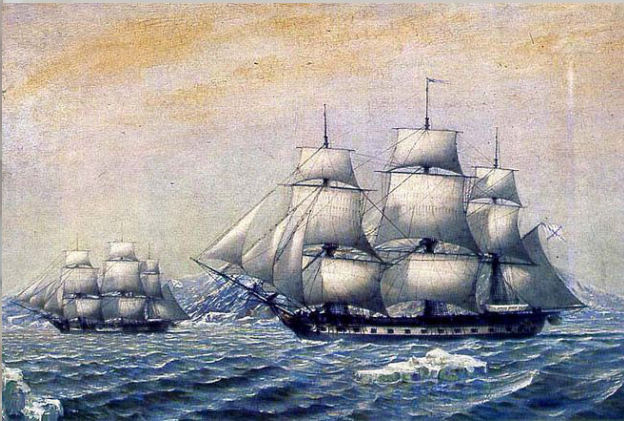
www.facebook.com/HISTORICKÁSPOLOČNOSŤUCM

Obsah

Potemkinove dediny a cesta
Kataríny Veľkej na Krym.4

Ruské impérium ako ríša
objavov.....11

Krymská vojna.....18

Tisov odkaz.....23

Test zo slovenských dejín.....25

Potemkinove dediny a cesta Kataríny Veľkej na Krym

Jozef Púček

Potemkinova dedina. Výraz často používaný v spojitosti s lŕťou, prešibanosťou, ba až klamstvom. Zrod tohto slovného spojenia nachádzame na prelome 18. a 19. storočia v súvislosti s inšpekčnou cestou ruskej imperátorky Kataríny II. Veľkej na Krym, keď pri ceste na novodobytych územiach obdivovala stavebné úspechy svojho favorita, kniežata Grigorija Potemkina. Ten však namiesto reálnych výsledkov stavil skôr na klamy a triky ako na skutočnosť. Namiesto toho, aby Kataríne ukázal reálne výsledky – postavené domy, obchody a iné mestské stavby, dal vybudovať len predné steny domov, čím vznikla z väčšej diaľky ilúzia, že ide o kompletnú stavbu. Súbor takýchto fiktívnych domov nazývame dobre známym termínom Potemkinova dedina. Ako to však bolo v skutočnosti? Čo vlastne Katarína videla?

Knieža Potemkin

Na lepšie pochopenie problematiky je nutné oboznámiť sa s osobnosťou samotného Potemkina, iniciátora tejto myšlienky. Grigorij Alexandrovič Potemkin sa narodil 11. októbra 1739 v rodine ruskej nižšej šľachty neďaleko Smolenska. Ako šľachtický syn dostal vzdelanie, najskôr na gymnáziu, po absolvovaní ktorého prešiel na univerzitu v Moskve. Ako študent bol veľmi talentovaný, hlavne na jazyky, a dokonca ho predstavili (1757) vtedajšej cárovnej Alžbete ako jedného z najlepších jedenástich žiakov univerzity. Ešte počas školy sa pridáva k vojsku (mal vtedy 19 rokov), konkrétne k elitnému jazdeckému pluku blízko Moskvy. Na univerzite sa mu však nedarilo, dokonca ho z nej vyhodili oficiálne za „lenivosť“, pretože prestal chodiť do školy. Skutočnosť však bola taká, že mladý Grigorij sa oddával neviazanému životu šľachtického študenta a výrazne holdoval alkoholu. Takisto sa u neho prejavili psychické problémy, ktoré ho trápili počas celého jeho života. Neurotická choroba spôsobovala, že často menil nálady - z pocitov neskutočného šťastia upadal z minúty na minútu do hlbokých depresií so samovražednými sklonsmi. Grigorij však bol aj ambiciózny a ctížiadostivý, a tak sa opäť vrátil do armády, tentoraz však už nie v blízkosti Moskvy, ale do Petrohradu. Tam ho zastihol puč Grigorija Orlova (milenca budúcej cárovnej Kataríny), pri ktorom zosadili Petra III.. Potemkin slúžil v pluku, ktorý bol lojálny Kataríne, a tým vlastne začala Potemkinova budúca úspešná kariéra. Jeho nadriadený rozpoznal jeho výborný organizačný talent a na jeho žiadosť ho Katarína povýšila do hodnosti druhého poručíka. Zdá sa, že Grigorij sa do Kataríny ihneď zamiloval, no Katarína o neho spočiatku záujem nemala. V tom čase za nejasných okolností prišiel o oko a preto upadol do dlhodobých depresií, a dlhší čas sa s Katarínou nestýkal, no potom si ho však Katarína dala zavolať a začala ho zahŕňať funkciami – najskôr sa stal armádnym pokladníkom, neskôr bol poverený dozorom nad výrobou vojenských uniforiem a nakoniec jedným z členom komisie pre všeobecnú vojenskú reformu. V roku 1768 však vypukla vojna s Turkami a sám sa prihlásil k bojujúcemu vojsku. Katarína ho výnimočne vyznamenala, keď ho hneď povýšila do hodnosti generálmajora jazdectva. Potemkin si v boji počínal výborne, za svoje bojo-

vé úspechy dostal Rád svätej Anny a neskôr vysoké vyznamenanie Rád svätého Juraja. Po vojne sa vrátil do Petrohradu, kde sa tentoraz už s Katarínou zoznámil viac a stal sa jej poradcom, kedy pravdepodobne začal aj ich milenecký vzťah (1774). Bol opäť povýšený, stal sa však aj generálnym guvernérom Novoruska (dnešná východná Ukrajina), členom štátnej rady, zástupcom riaditeľa vojenskej akadémie a hlavne vrchným kozáckym veliteľom. V roku 1784 sa tajne s Katarínou zosobášil, avšak Katarína si čoskoro našla nového milenca a Potemkina odsunula. Jeho odmenou však pre neho mal byť titul princa Svätej ríše Rímskej, ktorým ho Katarína odmenila a napokon poverila aj správou novodobytých ruských území. Napriek ich rozchodu však medzi nimi do smrti zostalo silné priateľstvo. V jemu zverených oblastiach začal budovať mnohé mestá a infraštruktúru, zveladil námorné čiernomorské základne a bol to práve Potemkin, kto začal stavať Sevastopol. Po novovypuknutej vojne s Turkami však ako veliteľ armády zlyhal a nakoniec v roku 1791 umiera pravdepodobne na zápal pľúc.

Stavebná činnosť kniežaťa Potemkina

Ako sme sa už zmienili, Rusko na juhu získalo vo vojne proti Turecku rozsiahle územia, ktoré boli z veľkej časti neobývané, a tak vznikol problém ako sa s riedkym osídlením vysporiadať. Predložili sa viaceré návrhy, ako napríklad osídlenie územia 30 000 prisťahovalcami z terajšieho Nemecka, ktorý sa napokon uskutočnil, avšak ako sa napokon ukázalo, ani to nepostačovalo. Potemkin navrhoval dokonca krajinu osídliť väzňami, ktorých chcel získať v Anglicku, no tento návrh nakoniec neprešiel. Keďže spolu s Potemkinom prišlo na juh aj početné vojsko, mohol sa pustiť do ambiciózných stavebných plánov, na ktoré však potreboval peniaze, ani nie tak na platenie pracovnej sily, ako hlavne na cenu materiálu. Osobné silné puto s Katarínou mu zaistilo možnosť sa k týmto finančným tokom dostať. Jednak mu Katarína udelila titul princ Tauridy (zahrňujúce územia Azova, Saratova, Astrachane a Kaukazu), ktorý bol vyjadrením jej plnej podpory pri Potemkinových stavebných dobrodružstvách. Na znak úcty k imperátorke sa podujal vybudovať úplne nové

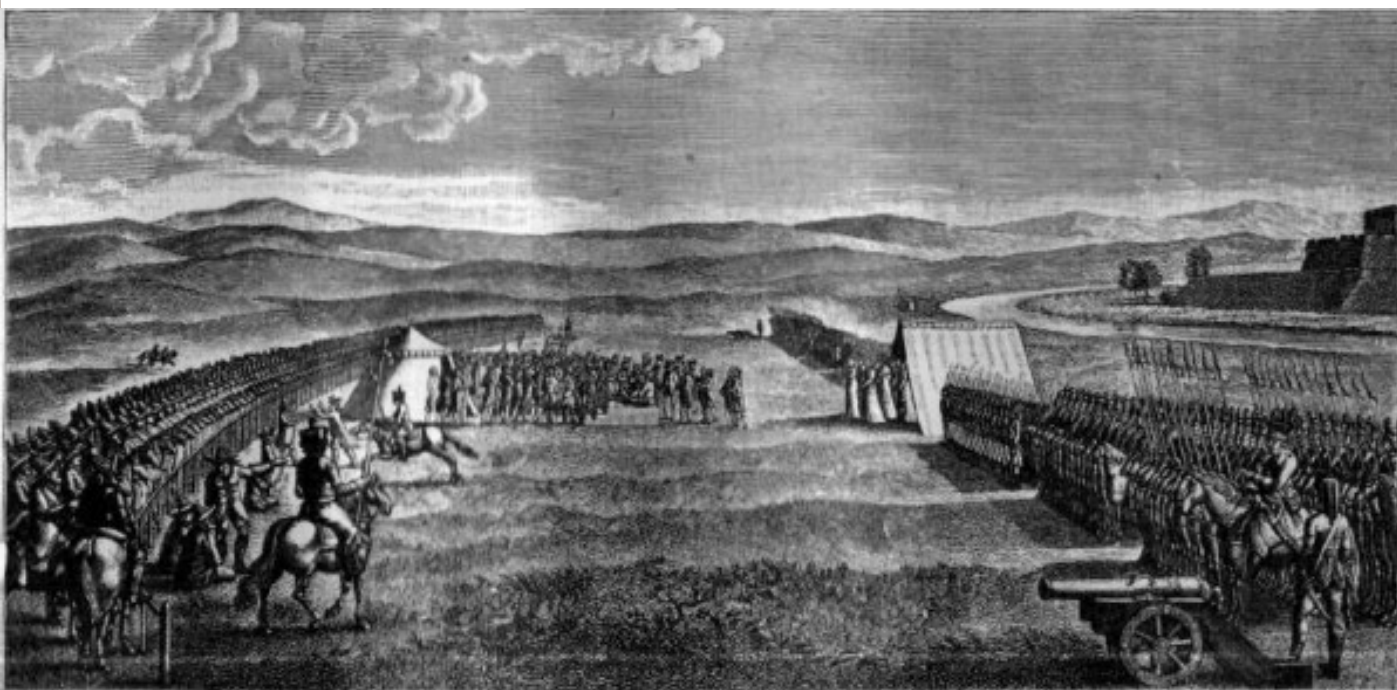

mesto ktorého meno malo vyjadrovať účel jeho stavby - tomuto mestu dal meno Jekaterinoslav (dnes Dnepropetrovsk), v ktorom chcel vybudovať veľkolepé divadlá, kostol veľkosti chrámu Svätého Petra v Ríme a dokonca novú univerzitu. Úrodné polia východu mali vždy povest obilnice Ruska a práve na nich chcel Potemkin založiť svoj hospodársky úspech, hoci jeho plány boli veľkolepejšie, ako umožňovala realita. Nový princ mal vskutku veľkolepé plány keď referoval, že „na Tauride musí byť mohutné hospodárstvo, hlavne veľký počet priadky morušovej na záhonoch moruší. Môžeme tam vyrábať plátno a vyrábať ho v veľkej kvalite. Ďalej si prajem, aby tam boli záhrady, veľké botanické záhrady.“ Pre tieto ciele však potreboval ako sme už spomínali veľké množstvo peňazí, ktoré získaval od Kataríny hlavne prostredníctvom svojho osobného vyslanca, Alexeja Dmitrijeviča Mamonova, ktorý pravidelne navštevoval Katarínu a referoval (vždy prehnane) o úspechoch jej favorita. Opisy tohto diplomata o stavebných úspechoch na juhu fascinovali Katarínu natoľko, že sa rozhodla podniknúť inšpekčnú cestu na juh.

Veľká cesta

Cesta na juh bola plánovaná veľmi pozorne, už niekoľko rokov dopredu. Samotnú trasu a program plánoval, ako inak, Potemkin so svojimi poradcami. Nakoľko mal presné informácie a

časový plán, všetko prispôbil okolnostiam a dokonale naaranžoval. Na miestach kde predpokladal zástavky na noc alebo oddych, dal Potemkin vystavať honosné paláce pre pohodlie imperátorky. Cesta napokon začala 2. januára 1787 jej odchodom z Petrohradu. Na túto cestu vyrazilo 14 vozov, 121 saní a 550 koní, jej synovia Alexander a Konštantín, veľká osobná suita, veľvyslanci Veľkej Británie, Francúzska, Rakúska, Saska, americký sekretár, anhaltský princ, a mnoho ďalších významných hostí. Prvá časť cesty sa uskutočnila na saniach v teplotách, ktoré dosahovali až -20 stupňov Celzia. Neskôr, keď dorazil sprievod južnejšie, prešli na spôsob prepravy po vode, konkrétne po rieke Dneper, kde mali k dispozícii približne 50 lodí. Dňa 29. januára dorazili konečne do Kyjeva, kde sa Katarína prvýkrát zastavila. Katarínu zarazilo, že toto krásne mesto sa stalo mestom žobrákov, žilo v ňom niekoľko tisíc nemajetných občanov, a miestny chudobinec mal kapacitu len 136 miest. Katarínu tento fakt znepokojil, no nenechala sa vyviešť z miery a o tri dni pokračovala ďalej, keďže Kyjev ešte nepatril do gubernie kniežata Potemkina, ktorá bola prioritou jej cesty. Začiatky cesty však neboli jednoduché, keďže v tomto ročnom období trval deň len krátko, čo limitovalo aj rýchlosť prepravy. Z Kataríninho denníka sa dozvedáme o jej dennom režime. Ráno o 9. hodine servírovali raňajky, o 12 obed a napokon o 3 večeru, čiže možnosť pohybu bola obmedzená. Tento limitujúci čas neumožnil cestovať za deň viac

Vojenská prehliadka 1787

ako 50 vierst (versta=1067 m). Vo februári sa dostáva konečne do Potemkinovej gubernie. O tejto ceste máme viaceré zachované svedectvá, predovšetkým osobné denníky Kataríny, Potemkina, ale aj správy saského veľvyslanca Georga von Helbiga, francúzskeho veľvyslanca de Lignyho a napokon správu od Angličana Jeremyho Benthama, ktorý bol v tom čase v potemkinových službách. Podľa očitých svedkov už pri príchode Kataríny na územie Novoruska boli vystrojené oslavy, ktoré celkovo vyšli na 7 000 000 rubľov. Potemkinovym zámerom bolo ukázať krásy týchto území a prostredníctvom toho opätovne získať väčšiu priazeň cárovnej. Vstup bol veľkolepý, počiatočná slávnosť v prvom okrese napríklad zahŕňala ohňostroj pozostávajúci až z 50 000 rakiet a prehliadku niekoľko tisíc gardových vojakov. Na hranici každého okresu ju vítal špeciálny uvítací výbor správcu okresu, ktorý ju po jemu zverených územiach sprevádzal a veľká hostina. Potemkin sa od Kyjeva poučil a preto starostlivo dal zo všetkých miest odsunúť mestskú chudobu a žobrákov a jasajúci dav nahradil svojimi vojakmi prezlečenými za nevoľníkov. Pri postupovaní po kraji taktiež stáli každých 300 metrov veľké vatry, ktoré mali vyznačovať smer sprievodu. Na očarenie cárovnej sem prisunuli z okolitých miest veľké množstvo hlavne lepšie živených nevoľníkov, ktorí sa vydávali za nových miestnych kolonistov, čím vznikol dojem, že územie je možno až pätnásobne obývanejšie ako v skutočnosti bolo. Za odmenu že títo ľudia prišli a referovali cárovnej o dobrom zdraví, komforte, blahobyte a prosperite kraja, ich samozrejme Potemkin po odchode sprievodu odmenil. Katarína neodolala ani možnosti navštíviť obydlia obyčajných ľudí. Podľa svedectva Georga von Helbiga, keď do jedného takéhoto domu vstúpila, našla na stole vždy pečenú hus a štedré pohostenie. Nechcela však veriť, že obyčajný človek si môže niečo také dovoliť, a preto sa rozhodla takto „preskúmať“ viacero takýchto obydlí. Na počudovanie zistila, že takáto hostina sa nachádza v každom ňou navštívenom dome. Helbig však píše, že to bol iba trik, nakoľko tú istú pečenú hus a výbavu stola starostlivo prenášali zadnými dverami od domu k domu, kde Katarína chodila, a nič si tak nevšimla. Po návšteve dediny pokračovala opäť po rieke. V diaľke sa rozprestierali obrovské pláne s pasúcim sa dobytkom. Tento dobytok prihnali z oblastí niekoľko stoviek

kilometrov a pri plavbe Katarína z diaľky ani poriadne nemohla vidieť, že dobytok je po niekoľkodňovom presune úplne vyčerpaný a leďva stál na nohách. Takisto boli pozdĺž Dnepra vystavané dediny, ktoré mali v skutočnosti len prednú fasádu (niekedy murovanú, inokedy len z dreva), no z diaľky to opäť cárovna nemohla poznať. Neskôr sa v ruských archívoch dokonca objavili účty o odmenách pre 40 maliarov perspektívnej maľby, ktorí tieto domy v skutočnosti na drevené podstavce iba namaľovali. Katarína naozaj nič nevidela, no videli iní hostia. Veľvyslanec de Ligny priznáva, že „veľmi dobre sme vedeli, aké triky (Potemkin) používa a uverila (Katarína), lebo nemohla ísť pešo po zemi ako my, ktorí sme to všetko videli“ Na inom mieste taktiež píše: „Videli sme mestá bez ulíc, ulice bez domov, domy bez okien a dverí, videli sme len kolonády kamenných múrov“ Po splavení rieky navštevuje námornú základňu, kde sú jej predvedené nové ruské vojnové lode postavené za pomoci majstrov z Anglicka. V skutočnosti to podľa očitých svedkov boli iba obyčajné bárky, prestrojené na obraz bojových lodí. No jej cesta nebola čisto len inšpekčnou, stretla sa tu s niektorými európskymi panovníkmi, medzi ktorých patrila aj jej bývalý milenc, kráľ Poľsko-litovskej únie Stanislav Poniatowski, s ktorým sa nevidela takmer dvadsaťpäť rokov. Neskôr sa stretla s istým grófom Falkensteinom, z ktorého sa nakoniec vyklul rakúsky panovník Jozef II.. Najmä toto druhé stretnutie bolo pre imperátorku veľmi prospešné, pretože už tu sa začalo formovať spojenectvo Ruska a Rakúska v neskoršej vojne proti Turkom. Po týchto stretnutiach pokračovala takisto prehliadkami Chersonu, Sevastopoľa, neskôr aj mestom posledného Krymského chána. Tým sa jej cesta ukončila (11.5.1787) a naspäť sa vracala už len po súši. V Kremenčugu sa opäť konala vojenská prehliadka 12 000 kyrysníkov (ťažko obrnení jazdci) a v Poltave dokonca Potemkin nariadil zinscenovať historickú bitku pri Poltave, kde sa stretli vojská Petra Veľkého a švédskeho kráľa Karola XII.. Katarína sa tentoraz rozhodla vrátiť nie do Petrohradu, ale do Moskvy, kde pokračovala cez Charkov, Kursk, Orel a Tulu, nakoľko sa blížili zvesti o aktivitách Turkov na východnom Balkáne, čo sa neskôr aj potvrdilo vypovedaním vojny (podľa tradičného zvyku Turkov sa vojna vyhlasovala zajatím veľvyslanca v Istambule). Tým sa skončila cesta dlhá viac ako 6000 kilometrov.

Polný tábor na Kryme

Fikcia a skutočnosť

Z nášho predchádzajúceho príbehu by sa mohlo zdať, že Potemkin bol geniálny klamár a Katarína naivná oklamaná žena. Nie je to však tak. Z denníka cárovnej sa dozvedáme, že ona sama si mnohokrát bola vedomá, že všetko čo vidí, je len show a klam, no pred svojimi hosťami nemohla stratiť tvár a musela svoju úlohu zahrať až do konca (nakoniec sa jej to aj podarilo). Rovnako obraz Potemkina ako neschopného staviteľa je len mýtom. V denníku Potemkina sa dočítame, ako sám priznáva, že on sám si bol vedomý, že niektoré domy majú len predné fasády, a neboli dokončené, no neskôr sa z nich skutočne stali plnohodnotné domy. Na dôkaz tohto tvrdenia poslúži fakt, že len v samotnom Chersone od roku 1783 do roku 1787 vyrástlo až 2000 úplne nových kamenných domov. Aj de Ligny nakoniec musel priznať, že „videli sme ale aj veľa rastúcich manufaktúr, dedín s normálnymi ulicami a polia zavlažované potôčkami.“ Prečo však teda výraz „Potemkinova dedina“ vznikol? Podľa Simona Montefioreho, ktorý sa zaoberal Potemkinovým životom, je to dielom najmä saského veľvyslanca von Helbiga. Ten mal podľa všetkého s Potemkinom osobné spory, z čoho vyústili klamstvá o úplnej Potemkinovej neschopnosti. Podľa Montefioreho sa dokonca von Helbig cesty ani nezúčastnil, no rozširoval

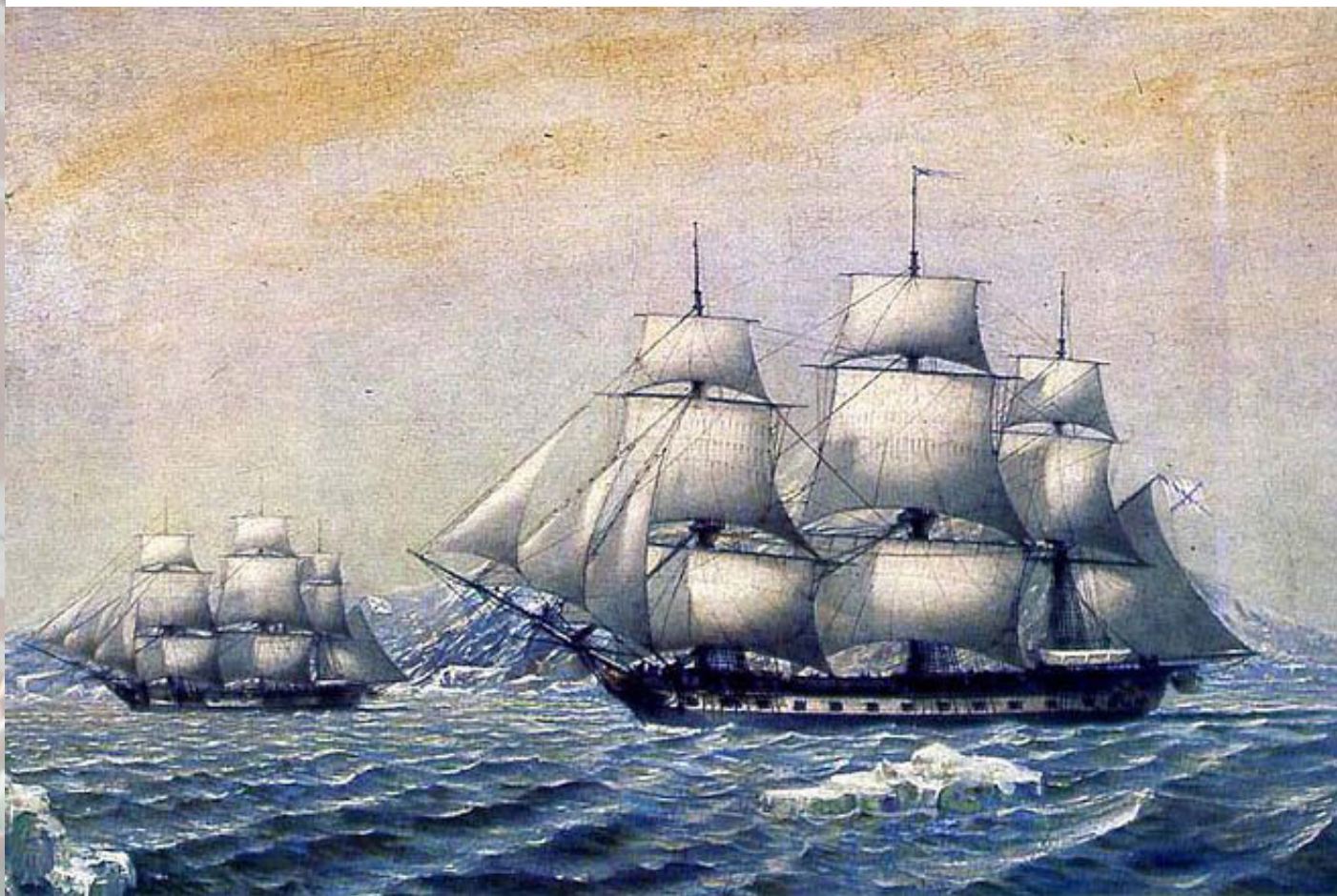
tieto klamstvá najväšnivejšie. Klamstvá prerástli do chýrov, z ktorých si história vytvorila už svoj vlastný príbeh. Preto napriek všetkému potemkinovská dedina ostane vždy tou, aká bola vtedy - neoverenou fámou.

Pramene a literatúra:

- DIXON, Simon. Catherine the Great. Londýn: HarperCollins Publishers Ltd, 2009, 432s.
 MONTEFIORE, Simon Sebag. Prince of Princes: the life of Potemkin. Londýn: Weidenfeld & Nicolson, 2001, 634s.
 Memoirs Of The Life Of Prince Potemkin: Field Marshall And Commander-In-Chief Of The Russian Army, Londýn: Henry Colburn, 1812, 390s.
 The Memoirs of Catherine the Great. New York: Random House Publishing Group, 2007, 352s.

Ruské impérium ako ríša objavov...

Peter Čeliga

V minulosti panovali určité pochybnosti, či sa vôbec niečo nachádza v tých najjužnejších vodách našej zemegule. Plavbu do týchto končín sprevádzalo množstvo problémov, mimo iných chlad a zásobovanie. Bola vôbec takáto expedícia potrebná? Nachádza sa na juhu vôbec niečo? Ak áno, dá sa tam zakotviť? Aký prínos by mali nové objavy pre impérium? Aj takéto otázky si zrejme kládli námorníci počas príprav na dlhú expedíciu. V našom článku sa preto pozrieme na rôzne úskalía, ktoré museli pri náročnej plavbe podniknúť. Pozrieme sa nato, prečo sa Rusko rozhodlo vyslať výpravu do týchto končín, kto objavil Antarktídu a aký to malo prínos.

Plavby okolo sveta sa stali významným medzníkom v dejinách ľudstva. Objavené lokality poskytovali najmä nové, neznáme suroviny, možnosť obchodu a stali sa potenciálnymi odbytištami tovaru. V roku 1519 opustil prístav Sevilly Fernando de Magallanes a vydal sa cez Atlantický oceán na plavbu okolo sveta. O tri roky neskôr sa vrátil cez Indický oceán a po oboplávaní Mysu Dobrej nádeje zakotvil v Španielsku. Prvý krát v dejinách sa podarilo človeku oboplávať svet. V 18. storočí takúto plavbu zrealizoval aj James Cook, významný vedec, vďaka ktorému sa výrazne rozšírili vtedajšie znalosti o Zemi. Prvú plavbu podnikol v rokoch 1768 – 1771, ďalšiu zrealizoval v rokoch 1772 – 1775 a tretiu sa mu podarilo uskutočniť v rokoch 1776 – 1779. Počas poslednej výpravy však zomrel na Havajských ostrovoch, kde ho ubodali na smrť domorodci. Význam

plavieb okolo sveta si uvedomovalo aj Ruské impérium. Prvú takúto plavbu uskutočnili v rokoch 1803 – 1806 na anglickej lodi, ktorá niesla názov „nádej.“ Rusi ju zakúpili v roku 1802 a premenovali ju na ruský ekvivalent „Nadezda.“ Loď viedol admirál nemeckého pôvodu Adam Johann von Krusenstern. Členom posádky bol aj Fabian Gottlieb von Bellingshausen, ktorý po ukončení misie v roku 1806 publikoval kolekciu máp, pozostávajúcich z novoobjavených miest a ostrovov v Tichom oceáne. Takáto obrovská misia si žiadala aj obrovskú investíciu. Hlavným podporovateľom bol Nikolaj Rumyantsev, ktorý bol ministrom zahraničných vecí a Rusko-Americká Spoločnosť, ktorá plavbu financovala. Španielski, portugalskí, anglický a francúzsky cestovatelia a moreplavci už preskúmali hlavné ostrovy a pobrežia, ale Severný ľadový oceán a Južný ľadový oceán boli stále neprebádanými a neznámymi miestami. Tak v roku 1819 inicioval cár Alexander I. (cárom 1801 – 1825) ambicióznú expedíciu, ktorá mala za cieľ objaviť a preskúmať polárne vody na severe a juhu zemegule. Celú plavbu naplánoval cárov minister námorníctva Marquis de Traversey (vlastným menom Jean Baptiste Prevost de Sansac, avšak jeho meno sa často porušovalo na Ivan Ivanovič de Traversay – takého meno nesie aj jeho hrob), ktorý sa vyznamenal v radoch kráľovského francúzskeho námorníctva. V roku 1809 bol vymenovaný za ministra a túto pozíciu zastával celých 18 rokov. Južnú divíziu viedol kapitán Fabian Gottlieb von Bellingshausen. Bol to ruský námorník, ktorý sa narodil 20. septembra 1779 na pozemku Lahhetagge na ostrove Ösel/Saaremaa. Po predčasnej smrti otca v roku 1784 odišiel mladý Fabian so svojou matkou do Livonie. V roku 1789 ho matka zapísala na Inštitút vojenských námorných síl v Kronštadte neďaleko Sankt Peterburgu. V roku 1795 bol povýšený na poručík a o dva roky neskôr ukončil štúdium ako nižší dôstojník (počas štúdia vynikal výbornými študijnými výsledkami). Po ukončení štúdia slúžil vo flotile na Baltickom mori do roku 1803. Počas nasledujúcich troch rokov bol na palube lode Nadezda, ktorá oboplávala svet. Po návrate z plavby bol povýšený na hodnosť zástupca kapitána a v rokoch 1807 – 1810 pokračoval v službe v Baltskom mori. Medzi rokmi 1810 – 1819 sa plavil na viacerých lodiach. Počas tohto obdobia sa mu podarilo detailnejšie zmapovať oblasti pobrežia v Čiernom mori. K podrobne-

Monument admirála von Bellingshausena v Kronštadte

jšiemu zachyteniu oblasti mu nepochybne pomohla trojročná prax v rokoch 1803 – 1806, kde pôsobil najmä ako kartograf. Cieľavedomosť, výdrž, zmysel pre detail a jeho skúsenosti ho predurčili k vedúcej úlohe na pripravovanej expedícii. Bellinghausen zaujal pozíciu kapitána na vlajkovej lodi menom Vostok. Túto funkciu získal 24. apríla 1819 na základe odporúčania ruského admirála Makara Ivanoviča Ratmanina a admirála von Krusensterna. Na palube bolo 117 mužov. Hlavnú úlohu na ďalšej lodi menom Mirny zaujal poručík Mikhail Petrovič Lazarev. Na nej pôsobilo 72 mužov. Aj on mal za sebou dlhoročné skúsenosti, ktoré mu pomohli dostať sa na túto misiu. Lazarev sa narodil vo Vladimire, hlavnom meste Vladimirskej oblasti v Rusku v roku 1788 do senátorskej rodiny. Keď mal deväť rokov, jeho otec Peter ho zapísal spolu so súrodencami k Námornej kadetskej jednotke. V roku 1800 otec zomrel. Práve v tomto roku Mikhail so súrodencami pokračovali v štúdiu a prihlásili sa za kadetov Ruskej námorníckej školy. Mladý Mikhail bol už počas štúdia nesmierne talentovaný. V dôsledku toho pokračoval vo svojom štúdiu aj v zahraničí. Keď mal pätnásť rokov, odišiel na štúdiá do Veľkej Británie, kde pôsobil ako námorník v britskom námorníctve. Ďalších päť rokov strávil plávajúc v Stredozemnom mori a Atlantickom oceáne. Počas tohto obdobia sa dostal aj do konfliktu s francúzskymi pirátmi. Do rodnej krajiny sa vrátil ako ostrielaný a skúsený námorník a bol povýšený na nižšieho dôstojníka. Práve v tejto funkcii pôsobil v radoch ruského impéria počas dvoch vojen (Rusko-Švédska v rokoch 1808 – 1809 a vlastenecká vojna proti Napoleonovi v roku 1812). V roku 1812 bojoval v Baltickom mori proti Britsko-Švédskej flotile. Slúžil na plachetnici menom Fénix počas útoku na Danzig. Medzi rokmi 1813 – 1816 podnikol cestu okolo Zeme na palube lodi Suvorov. Táto expedícia začala z Kronštadu. Lazarev sa plavil k Aljaške a naspäť. Počas cesty posádka objavila ostrovy severne od Sydney, ktoré nazvali ako Suvorove ostrovy. Lazarevovci sa zapísali do dejín ako úspešní námorníci a zaujali vysoké pozície. Napríklad najmladší z bratov, Alexej Petrovič Lazarev pôsobil od roku 1819 na palube kráľovskej plachetnice vo Fínskom zálive. Expedícia sa začala. Hlavným cieľom bolo dostať sa k Južnému pólu tak, ako je to len možné a podrobne preskúmať tieto vody. Treba spomenúť aj

Monument admirála Lazareva na Lazarevovom námestí v Sevastopole

skutočnosť, že vtedajšie geografické znalosti neboli také bohaté ako sú dnes a panovali isté pochybnosti, či sa vôbec na Južnom ľadovom oceáne nachádza nejaká pevnina. Posádka si svoju cestu podrobne naplánovala. Prípravám sa v najväčšom rozsahu venoval sám kapitán Fabian Gottlieb von Bellinghausen, ktorý najskôr vycestoval do Británie, aby tam prediskutoval možné úskalia expedície so Sirom Josephom Banksom, prezidentom Kráľovskej spoločnosti. Práve on podnikol v 70-tich rokoch 18. storočia expedíciu s rovnakým cieľom po boku kapitána Jamesa Cooka, ktorý ako prvý moreplavec prekročil južný polárny kruh. Misia však nebola úspešná, dostal sa na dohľad k pobrežiu Antarktídy (asi 120 km od pevniny), no nepodarilo sa mu zakotviť. Počas celej cesty si viedol čo možno najpresnejšie záznamy. Banks poskytol túto knihu kapitánovi novej expedície, ktorá mapovala oblasť. Ruská expedícia opustila britské prístavné mesto Portsmouth 5. septembra 1819 a podarilo sa im dosiahnuť južný Atlantik ešte koncom roka. Fabian Gottlieb von

Bellinghausen s posádkou zmapoval pobrežie ostrova, dnes známeho ako Južná Georgia. Južnejšie od neho objavil skupinu malých ostrovov, ktoré pomenoval Traversayskými ostrovmi (dnes ich poznáme ako skupinu troch ostrovov – Zavodovski, Leskov a Visokoi, a nachádzajú v severnej časti Južných Sandwichových ostrovov). Lode zamierili ešte južnejšie, až sa dostali do okruhu novej ľadovcovej zeme. 16. januára 1820 nabrala expedícia rovnaký smer, akým sa plavila loď kapitána Jamesa Cooka v roku 1773. Prekonať hranicu južného polárneho kruhu sa im podarilo o 10 dní neskôr. 27. januára posádka spozorovala ľadovú zem, ktorú označili ako Antarktídu. Bol to práve Mikhaíl Lazarev, ktorý uvidel breh ľadovej pevniny ako prvý. Dodnes sa nevie, kto vlastne prvý spozoroval, preskúmal a pristál na brehoch Antarktídy. V súčasnosti sa okruh zúžil na posádku ruského impéria kapitána Fabiana Gottlieba von Bellinghausena a poručíka Mikhaíl Petrovič Lazarev a na britskú expedíciu, ktorú viedol kapitán Edward Bransfield spolu s americkým námorníkom Nathanielom Brownom Palmerom. Práve tieto dve posádky plávali v roku 1820 v južných vodách a obe tvrdili, že videli brehy ľadovca. Lode Vostok a Mirny pokračovali v plavbe podľa kurzu kapitána Cooka. Posádka však nabrala južnejší kurz, aký sledoval kapitán v roku 1773 počas hľadania Kerguelenových ostrovov. Skoro mesiac sa lode Vostok a Mirny plavili okolo Antarktídy. V ďalšom mesiaci sa rapídne zhoršilo počasie. 22. februára toho istého roku rozvírila studené vody silná búrka. Prudký vietor a nepokojné vlny prinútili lode ustúpiť severnejšie k austrálskemu mestu Sydney. Počasie bolo natoľko nepriaznivé, že poškodilo lode. Oprava lodí a zabezpečenie nových zásob trvalo pár mesiacov. Lode následne vyplávali do Tichého oceánu, kde preskúmali ostrovy Tuamotu (dnes známe ako ostrovy ležiace vo Francúzskej Polynézii). Expedícia sa vrátila naspäť do Sydney v polovici septembra. Po zaslúženom odpočinku a doplnení zásob sa posádka vydala naspäť na more. 11. novembra 1820 preskúmali pobrežie ostrovu Macquarie, nachádzajúce sa v juhozápadnej časti Tichého oceánu, medzi Novým Zélandom a Antarktídou. Lode bádali v tejto oblasti niekoľko mesiacov. Kapitán zmenil kurz posádky a expedícia sa vydala ďalej južnejším smerom. Plavba bola pokojná, no prieskum oblasti trval niekoľko mesiacov. Posádka

sa sústredila na prieskum vôd v okolí ľadového svetadielu. Svetlý moment nastal 20. januára 1821, kedy narazili na nový ľadovcový ostrov, ktorý sa nachádzal asi 450 km od Antarktídy v Amundsenovom mori (68°57'S, 90°46'W). Išlo o nový objav a ruská výprava mu dala meno Ostrov Petra I (v súčasnosti ho možno nájsť pod rovnakým názvom, no dnes ostrov patrí Nórsku). Počas prieskumu tohto miesta výprava zazrela ďalší ostrov, ktorý sa týčil vysoko nad obzor vďaka vysokým horám. Kapitán vydal rozkaz na prebádanie tohto miesta. Najväčší ostrov Antarktídy preskúmali a pomenovali ho Ostrov Alexandra I. Po preskúmaní týchto ostrovov už posádka nenatrafila na žiadny iný až do 3. februára toho istého roku, kedy spozorovali z diaľky Južné Shetlandské ostrovy (známe aj ako Smithove ostrovy – pomenované po britskom kapitánovi Williamovi Smithovi, ktorý v roku 1819 prebádal oblasť a objavil tento ostrov). Počas nasledujúceho dňa Fabian Gottlieb von Bellinghausen podrobnejšie zmapoval ostrov vďaka lepšej viditeľnosti, akú mal pri mapovaní ostrova dôstojník britského kráľovského loďstva Edward Bransfield (na ostrov sa dostal v januári 1820). Po tomto objave sa lode plavili na severovýchod a postupne oboplávali Smithove ostrovy. Na tomto kurze posádka jasne identifikovala ostrov Waterloo, najväčší z Južných Shetlandských ostrovov (dnes známy ako ostrov kráľa Juraja), ostrov Leipzig (dnes známy ako Nelsonov ostrov) a Polotský ostrov (dnes známy ako Róbertov ostrov). Po oboplávaní ostrovov sa posádka vrátila naspäť do Sydney. Expedícia poskytla ruskému impériu príležitosť pripomenúť Francúzom ich porážku počas napoleonských vojen. 8. februára 1821 preto výprava premenovala Sloní ostrov a Klarentský ostrov (nachádzajú sa v Južných Shetlandských ostrovoch) na Mordvinovský ostrov (pomenovaný podľa uznávaného politika a mysliteľa Nikolaya Semyonoviča Morvinova za vlády cára Alexandra I.) a Shishkovský ostrov (pomenovaný podľa Alexandra Semyonoviča Shiskova, ktorý bol ruský štátnik a admirál). Tieto názvy možno nájsť dodnes v niektorých ruských mapách, ale inak sa už nepoužívajú. Kapitán Fabian Gottlieb von Bellinghausen s posádkou ešte niekoľko mesiacov mapovali južné vody a následne sa vydali na cestu domov. Do Kronštadt sa vrátili v auguste 1821. Spiatočná cesta bola obdivuhodná a to hlavne preto, že počas tejto plavby

nenatrafli na žiadne významné prístavy, kde by mohli doplniť zásoby a načerpať nové sily. Samotný cár a mnoho ľudí sa zaujímali o objavy expedície. No po preštudovaní zápiskov si cár uvedomil, že objavy neprinesli žiadne nové možnosti finančného zisku. Cár bol z toho tak sklamaný, že odmietol financovať publikovanie Bellinghausenových poznámok. No aj napriek takémuto sklamaníu sa našli nadšenci, ktorí videli význam v podniknutej expedícii. Trvalo desať rokov, kým sa podarilo poznámky z plavby publikovať. V roku 1831 vyšlo v limitovanej edícii 600 kusov. Toto dielo bolo mimo Ruska len málo známe. To sa však zmenilo v roku 1902, kedy bola kniha preložená do nemčiny. Informácie v kapitánovom diele boli natoľko presné, že tento dokument používalo britské námorníctvo pri plavbe v južných vodách až do roku 1931. Publikácia bola preložená do angličtiny až v roku 1945. Bellinghausen sa po návrate z plavby ujal rutinných povinností a bol napokon povýšený na hodnosť admirála. Vysoká hodnosť a skúsenosti ho posunuli ešte ďalej. Stal sa guvernérom Kronštadt a v roku 1852 zomrel. Jeho meno však naďalej žije, pretože je po ňom pomenované more (Bellinghausenovo more – ležiace pri pobreží Antarktídy). Mikhaíl Petrovič Lazarev bol po expedícii povýšený na admirála a hlavného veliteľa flotily v Čiernom mori. Na tejto pozícii pôsobil 19 rokov. Zaujímavé je aj opätovné stretnutie bratov, keď práve najmladšieho Alexeja Petroviča Lazareva prideliť na čiernomorskú flotilu pod velenie staršieho Mikhaíla. Alexej bol v roku 1839 tiež povýšený na admirála. Taktiež bol vymenovaný za veliteľa regimentu Astrakhan a veliteľa kaspickej flotily. Námorníctvo však opustil už v roku 1842, no na vody sa vrátil opäť v roku 1848 (práve v tomto roku mu velil jeho brat). Mikhaíl Petrovič Lazarev zomrel v roku 1851 a jeho brat ho nasledoval ešte v tom istom roku. Aj napriek ďalším úspechom expedície nebolo jasné, aký prospech malo pre Rusko skúmanie Antarktídy. Počas 751 dní posádka objavila 29 ostrovov v Tichom oceáne a preplávala 57 000 míľ (91 733 km), čo je dvakrát viac, ako dĺžka Ekvádoru. Podarilo sa im oboplávať celú Antarktídu a kapitán Fabian Gottlieb von Bellinghausen dostal vyznamenanie zato, že ako prvý preskúmal krajinu za južným polárnym kruhom.

Pamätaná minca banky Ruska určená prvej ruskej antarktckej expedícii

ZDROJE:

- BARRATT, Glynn. *Russia in Pacific Waters, 1715 – 1825*. Canada: The University of British Columbia, 1981, 299 s.
- BARRATT, Glynn. *The Russians and Australia: Volume 1 of Russia and the South Pacific, 1696-1840*. Canada: The University of British Columbia, 2011, 347 s.
- BONHOMME, Brian. *Russian Exploration, from Siberia to Space*. North Carolina: McFarland & Company, 2012, 232 s.
- CAVENDISH, Marshall. *Explorer and exploration*. New York: Marshall Cavendish, 2005, 161 s.
- GIBSON, R. James & ISTOMIN, A. A. *California through Russian eyes, 1806 – 1848*. Oklahoma: The University of Oklahoma Press, 2013, 506 s.
- GOULD, R. T. *The English Historical Review*, Vol. 63, No. 247 (Apr., 1948), Oxford University Press, pp. 246 – 248.
- MILLS, J. William. *Exploring Polar Frontiers: A Historical Encyclopedia*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2003, 797 s.
- RIFFENBURG, Beau. *Encyclopedia of the Antarctic, Volume I*. United Kingdom: Taylor & Francis, 2007, 1146 s.

Krymská

vojna

Vladimír Koppan

28. marca 1854 vyhlásila Británia vojnu Rusku, aby sa tak pridala ku Francúzsku, ktoré tak učinilo o deň skôr. Po takmer štyroch desaťročiach stáli opäť proti sebe európske veľmoci v novom konflikte, ktorý mal ďalekosiahle následky v budúcnosti.

Príčiny konfliktu

Jednu z najpálčivejších otázok v medzinárodných vzťahoch v Európe počas 19. storočia predstavovala tzv. Východná otázka, ktorá vznikla postupným úpadkom osmanskej moci na Balkáne. Spočiatku panovala medzi európskymi mocnosťami zhoda, že jednotlivé štáty budú podporovať vládu sultána a prípadná kríza mala byť riešená prostredníctvom medzinárodnej spolupráce. Každá z veľmocí totiž chcela zabrániť ktorejkoľvek inej, aby získala dominantné postavenie na Balkáne na úkor slabnúceho Turecka. Azda najväčší strach vyvolávalo Rusko, ktoré už počas 18. storočia začalo úspešnú expanziu na Balkán smerom ku Istanbulu. Okrem hlavného mesta Osmanskej ríše, malo Rusko záujem predovšetkým o Bospor a Dardanely. Tieto prielivy, ktoré umožňovali plavbu medzi Stredozemným a Čiernym morom, boli od roku 1841 chránené Londýnskou zmluvou o úžinách. Tento dokument ratifikovalo 6 štátov – Británia, Francúzsko, Prusko, Rusko, Rakúsko a Turecko, pričom obsahoval dôležitú klauzulu o tom, že počas mieru nemôžu cez tieto prielivy prechádzať vojnové lode. Cárská Čiernomorská flotila tak bola prakticky uväznená a Rusko sa s tým nehodlalo zmieriť.

Ďalšou pálčivou otázkou, ktorá sa nakoniec stala zámienkou pre rozpútanie krymskej vojny bolo náboženstvo resp. posvätné miesta. Pod týmto pojmom myslíme kresťanské svätyne v Palestíne, ktoré strážiara pravoslávna cirkev. Toto privilégium získala v rámci mierovej zmluvy z Kučuk – Kajnardži z roku 1774 medzi Tureckom a Ruskom. Tieto okolnosti však boli trňom v oku katolíckej cirkvi, ktorá sa snažila o nápravu. Práve túto snahu katolíkov sa rozhodol využiť francúzsky cisár Napoleon III.. Ten si po svojom nástupe potreboval posilniť svoje postavenie v domácej politike, a preto začal podporovať katolícku cirkev v otázke posvätných miest. Keď sultán s Vysokou Portou v roku 1852 podľahol tlaku Napoleona III., oheň bol na streche a veci sa dali do pohybu. Pobúrený

ruský cár poslal do Istanbulu diplomatickú misiu vedenú kniežatom Alexandrom Menšikovom, ktorý mal s tureckým panovníkom prerokovať sporné otázky týkajúce sa posvätných miest. Keď sultán uznal niektoré ruské požiadavky, no nie všetky, znechutený Menšikov opustil Istanbul. Reakcia na neúspešnú diplomatickú misiu na seba nenechala dlho čakať.

Na ceste k vojne

Cárská armáda obsadila, 2. júla 1853, bez vyhlásenia vojny Valašsko a Moldavsko. Týmto krokom chcelo Rusko donútiť sultána na pristúpenie požiadaviek, ktoré mu boli predložené pred časom Menšikovom. Turecko však bolo povzbudené britskou a francúzskou podporou, a preto 4. októbra 1853 vyhlásilo Rusku vojnu. Vojna by pravdepodobne neprekročila charakter lokálneho konfliktu nebyť udalosti, ktorá sa odohrala o mesiac neskôr 30. novembra. V tento deň došlo ku námornej bitke pri Sinope v ktorej ruské loďstvo uštedrilo zdrvivú porážku tureckej flotile. Táto udalosť donútila Francúzsko a Britániu ku rozhodnejším krokom. Začiatkom januára 1854 preplávala britsko – francúzska námorná eskadra cez Bospor a Dardanely a prevzala ochranu čiernomorského pobrežia Turecka. Vojna medzi veľmocami bola na spadnutie.

Pred vypuknutím vojny došlo ešte k jednej dôležitej udalosti. Ruský cár sa rozhodol v situácii, kedy bol ozbrojený stret neodvratný, ku diplomatickým rokovaniam s Pruskom a Rakúskom. Poslal do Viedne a Berlína svojho diplomata knieža Orlova, ktorý mal v nastávajúcom konflikte dohodnúť neutralitu týchto dvoch krajín. Obe však odmietli podporiť ruské záujmy. Neúspech tejto misie znamenal zrútenie dovtedajšej spolupráce „východných“ veľmocí, ktoré po niekoľko desaťročí držali v šachu Francúzsko a ktoré zároveň tvorili pilier tzv. viedenského systému. Vo februári 1854 zaslali Francúzsko a Británia ultimátum Rusku, v ktorom požadovali stiahnutie jednotiek

z Valašska a Moldavska. Cár odmietol a 12. marca uzavreli západoeurópske mocnosti spojeneckú zmluvu. Následne vyhlásilo Rusku vojnu Francúzsko – 27.marca a o deň neskôr Británia.

Vylodenie a obliehanie mesta

Hoci pomenovanie tejto vojny naznačuje skôr lokálny konflikt, nebolo tomu celkom tak. Ku ozbrojeným zrážkam totiž dochádzalo aj v ďalších častiach sveta. Napríklad na Kaukaze, kde Rusi obliehali tureckú pevnosť Karz, ďalej na Balkáne či na moriach predovšetkým v oblasti Pobaltia. Hlavné a najťažšie boje sa však odohrávali na krymskom polostrove. Nachádzalo sa tu totiž významné prístavné mesto Sevastopol – sídlo ruskej čiernomorskej flotily. Spojenecký expedičný zbor pod vedením Angličana lorda Reglana a Francúza maršala Armanda de Saint-Arnaud sa začal vylodovať 13. septembra 1854 približne 30 kilometrov severne od Sevastopola. Po piatich dňoch bola invázia úspešne ukončená pričom stav spojeneckých jednotiek dosahoval približne 60 tisíc mužov. Miesto vylodenia nebolo zvolené práve najvhodnejšie, pretože Briti a Francúzi nema-

li v tom momente obsadený žiaden prístav, cez ktorý by slúžil na zásobovanie. A tak sa expedičný zbor musel presunúť na juh, prejsť východne od Sevastopola, aby mohol konečne obsadiť prístavy – Balaklavu a Kemiesch. Ešte skôr než došlo k týmto udalostiam, odohrala sa bitka medzi spojenou Britsko - francúzskou a cárskou armádou. Ruský veliteľ Menšikov vedel o invázii spojencov severne od Sevastopolu, no pokladal toto vylodenie iba za klamný manéver. Ten mal odlákať jeho aj s hlavnou časťou armády a nechať tak sídlo čiernomorskej flotily nechránené. Potom čo si uvedomil akej chyby sa dopustil, vydal na sa sever proti spojencom, napriek tomu že ho v tom čase početne takmer dvojnásobne prevyšovali. Ku zrážke došlo 20. septembra 1854 pri rieke Alme, kde ruské vojsko zaujalo obranné postavenie. Bitka skončila porážkou cárskej armády, ktorá ustúpila smerom ku Sevastopolu.

Po tejto udalosti sa Spojenci rozhodli nezaútočiť na mesto priamo, ale zvolili radšej obliehanie. Britskí a francúzski ženisti začali robiť prípravné práce - budovali pozície pre delostrelectvo, kopali zákopy atď. Mesto Sevastopol bolo na hraniciach mesta chránené viacerými pevnosťami ako napríklad Malachovská mohyla, Redan,

Mamelon, ktoré niesli najväčšiu tiaž počas obliehania. Samotný sevastopolský prístav sa nachádzal v približne štvorkilometrovej zátok, pričom bol chránený dvoma pevnosťami. Na severe to bolo opevnenie Konštantín a na južnej strane Alexander. Okamžite po porážke potopili pri vstupe do prístavu viacero lodí, aby tak zabránili prípadnému vstupu spojeneckej flotily do zátoky. Pred začatím obliehania opustil s hlavnou armádou Menšikov mesto, ktoré nechal pod velením admirála Kornilova.

17.októbra 1854 začali spojenci ostreľovať Sevastopol. Na tento deň bola naplánovaná aj spoločná ofenzíva Britov a Francúzov no ich bombardovanie nemalo požadovaný účinok, a tak z útoku nič nebolo. Britskému delostrelectvu sa však podarilo zasiahnuť sklad v ktorom bola uložená munícia. Následný výbuch zabil značnú časť posádky vrátane admirála Kornilova, ktorý tu osobne riadil obranu. Velenie po ňom prebral Eduard Totleben, významný ruský generál nemeckého pôvodu. Briti pokračovali v bombardovaní bez asistencie francúzskeho delostrelectva (to utrpelo početné straty od ruského odvetného ostreľovania), avšak ukázalo sa, že akokoľvek cez deň poškodia opevnenie, v noci ho ruskí obrancovia opravia. Nasledovalo dlhé jednotvárne obdobie, kedy sa boje obmedzili na vzájomné delostrelecké ostreľovanie a prípadné lokálne výpady. Jedinou zmenou, ktorá vojakov vyťahla z rutiny obliehania boli dve bitky ktoré sa odohrali pri Balaklave a Inkermene.

V prevej z nich chcel Menšikov zaútočiť do tyla britskej armády, obsadiť dôležitý prístav Balaklavu a následne od chrbta zaútočiť na obiehajúcu armádu. Bitka sa odohrala 25. októbra 1854 a po celodňovej krvavej zrážke nebolo víťaza. O približne 2 týždne neskôr 5. novembra sa Rusi pokúsili prelomiť obliehanie, a tak došlo ku bitke pri Inkermene. Tá sa odohrávala za hmly, a preto čoskoro po vypuknutí bojov stratili dôstojníci prehľad o dianí na bojisku. Rusom sa spočiatku podarilo prečísliť Britov, no príchod Francúzov zmaril náznaky víťazstva cárskeho vojska. Boje ukončil až nástup zimy, ktorá zaskočila spojencov. V tomto období sa pre nich stalo obliehanie nočnou morou. Búrka totiž zničila 21 lodí, ktoré prevážali zimné oblečenie pre vojakov. Ku koncu zimy, nedostatky v zásobovaní systéme spôsobili že vojaci začali hladovať. Medzi mužmi sa začala šíriť choroba najmä cholera, ktorá napríklad

zredukovala britskú armádu na 12 tisíc bojashopných mužov.

S príchodom jari sa však stav spojeneckého vojska zlepšil a navyše bol posilnený predovšetkým o delostrelectvo. Z prístavu Balaclava bola vybudovaná železnica čo zlepšilo zásobovanie pre obliehatelov. Pevnosť však stále nie a nie padnúť, a preto podáva francúzsky veliteľ Canrobert demisiu a nahrádza ho generál Pélissier. V polovici mája prichádza na pomoc spojencom aj expedičný zbor zo Sardínie pod vedením generála La Marmora. Jeho jednotky zaujali pozície na francúzskom pravom krídle. Spojenci, 6.júna 1855, znovu začínajú ťažko bombardovať mesto, predovšetkým Malachovskú mohyľu na ktorú je sústredený najväčší nápor strelby. Pevnosť len s ťažkosťami odolávala a do večera bola značne poškodená. Rusom sa však noci podaril opäť malý zázrak, keď dokázali opevnenie opraviť do bojashopného stavu. Ostreľovanie pokračovalo nasledujúce dva dni pričom počas týchto dní stratila posádka mesta denne vyše tisíc mužov. Po francúzskom útoku, 8. júna, padla predsunutá pevnosť Mamelon. Francúzi povzbudení týmto úspechom sa vrhli proti Malachovskej mohyľe, no boli s ťažkými stratami odrazení.

Rusi vedomí si situácie v meste sa poslednýkrát pokúsili oslobodiť Sevastopol. Približne v polovici augusta podnikli sériu útokov proti francúzskym pozíciám, no bez úspechu. V tomto čase však spojenci pripravovali poslednú ofenzívu pri ktorej malo mesto definitívne padnúť. Francúzi odpozorovali, že počas obeda dochádza na ruskej strane ku striedaniu vojakov na pozíciách. V tom čase bola teda posádka na istú dobu zraniteľnejšia ako zvyčajne. Plánovaný útok mal teda nastať na poludnie. Dňa 5. septembra zahájili spojenci delostreleckú paľbu opäť koncentrovanú na Malachovskú mohyľu. Po troch dňoch ostreľovania boli spojenci pripravení do útoku. Približne okolo 12-tej hodiny zaútočili spojenci na Sevastopol. Obrancovia boli prekvapení, a tak sa Francúzom podarilo dostať do Malachovskej mohyly, kde nastal krvavý boj muža proti mužovi. Ruskí vojaci sa bránili proti presile až do 4-tej hodiny kedy bol tento kľúčový bod obrany Sevastopola definitívne obsadený. Posádke mesta nezostávalo nič iné, ako z neho ustúpiť a prenechať ho víťazom. Po 349 dňoch obliehania tak Sevastopol padol.

Parížsky mier

Pomaly ale isto narastala únava z vojny predovšetkým na ruskej strane. Koncom roku 1855 Francúzsko požiadalo Rakúsko, aby tlmočilo mierové podmienky Rusku. Základným bodom tohto návrhu bola neutralizácia Čierneho mora. Viedeň naznačila Petrohradu, že ak nepristúpi na francúzsky návrh, pridá sa ku koalícii a vyhlási mu vojnu. Rusko zahnané do kúta sa rozhodlo pristúpiť na podmienky a 1. februára bolo podpísané prímerie. O 15 dní neskôr začala v Paríži mierová konferencia na ktorej sa zúčastnili všetky bojujúce krajiny a Rakúsko. Na konferencii sa ukázali rozpory medzi Francúzskom a Britániou. Britská delegácia prišla s tvrdými podmienkami voči Rusku, ktoré malo stratiť pomerne veľkú časť svojho územia. Bolo to napríklad Fínsko, ktoré malo pripadnúť Švédsku, Pobaltie malo byť pričlenené Prusku, Krym zas Turecku atď. S tým však nesúhlasili Rusi no ani Napoleon III., ktorý nechcel príliš oslabiť Rusko a posilniť pozície Británie. Rokovania preto boli dlhé a náročné. K podpisu mierovej zmluvy došlo 30. marca 1856. Dokument ustanovil z Čierneho mora neutrálnu oblasť, kde Rusko nemohlo mať

žiadne vojnové lode ani opevnenia. Ďalej musel cár rešpektovať zvrchovanosť Turecka v Moldavsku, Valašsku a Srbsku. Rusi museli taktiež pristúpiť na to, že ochranu „Posvätných miest“ bude vykonávať všetkých päť veľmocí spoločne.

Embleton, G.A.. The Crimean War 1853 – 1856. Londýn: Almark Publishing, 1975, ISBN 0-85524-242-6

Rapport, Michael. Evropa devatenáctého století. Praha: Vyšehrad, 2011, ISBN 978-80-7429-061-9.
Skřivan, Aleš. Evropská politika 1648 – 1914. Praha: Aleš Skřivan ml., 1999, ISBN 80-902261-3-2.

Sweetman, John. The Crimean War. Botley: Osprey Publishing, 2001, ISBN 1-84176-186-9

JOZEF PAUČO – TISOV

ODKAZ

Nikola Hrebeňaková

Jednými nenávidený, inými velebený. ThDr. Jozefa Tisu možno nesporne radiť medzi najviac rozporuplné postavy slovenskej histórie. Z jeho pôsobnosti v role prezidenta prvej Slovenskej republiky vyplývajú i kontrastné názory ľudu. Mnohým sa tisoovská epocha javí v súvislosti so židovskými transportmi do „tovární na smrť“, iní mu vyslovujú vďaku, že i počas tak krušných chvíľ, aké i Slováci v časoch II. svetovej vojny nepochybne prežívali, ustrážil naše územie pred jeho vpádom do Tretej ríše.

Politik, spisovateľ a publicista Jozef Paučo, človek aktívne sa zapájajúci do slovenskej politiky a verne stojaci po Tisovom boku, je autorom knižnej publikácie Tisov odkaz. Svojím dielom chcel upriamiť pozornosť slovenského ľudu, vrátane odporovateľov najvýznamnejšieho predstaviteľa Slovenského štátu, na snahu Dr. Jozefa Tisu dosiahnuť svornosť a národnú jednotu Slovákov a poukázať na skutočnosť, že odhliadnuc od lží možno jeho vládu vnímať aj z iného než iba negatívneho svetla.

Úvahy, ktoré autor knihy sprístupnil verejnosti v roku 1970, sú zrkadlom zmýšľania z obdobia smútku nad Tisovým usmrtením. Nemožno nespomenúť, že štýl, ktorým je publikácia napísaná, je obdivom tohto prezidenta, obhajobou jeho politickej činnosti, dokonca možno tvrdiť, že i akousi propagandou Tisovej osobnosti, čo v konečnom dôsledku núti čitateľa kriticky rozmýšľať a uvažovať o príčinách a podmienkach jeho rozhodnutí.

Ušľachtilý panovník, ktorý za svoj národ a cenu štátu podstúpil najpotupnejšiu smrť. Týmito slovami začína autor príbeh života Dr. Tisu v úlohe prezidenta i človeka-kňaza, ktorý si na základoch kresťanských zásad vybudoval politickú moc. Ako nadšenec HSĽS a verný pokračovateľ Hlinkovho snaženia vycítil, že je potrebné, aby ani v čase najväčšieho konfliktu v dejinách ľudstva nezostal slovenský národ up-

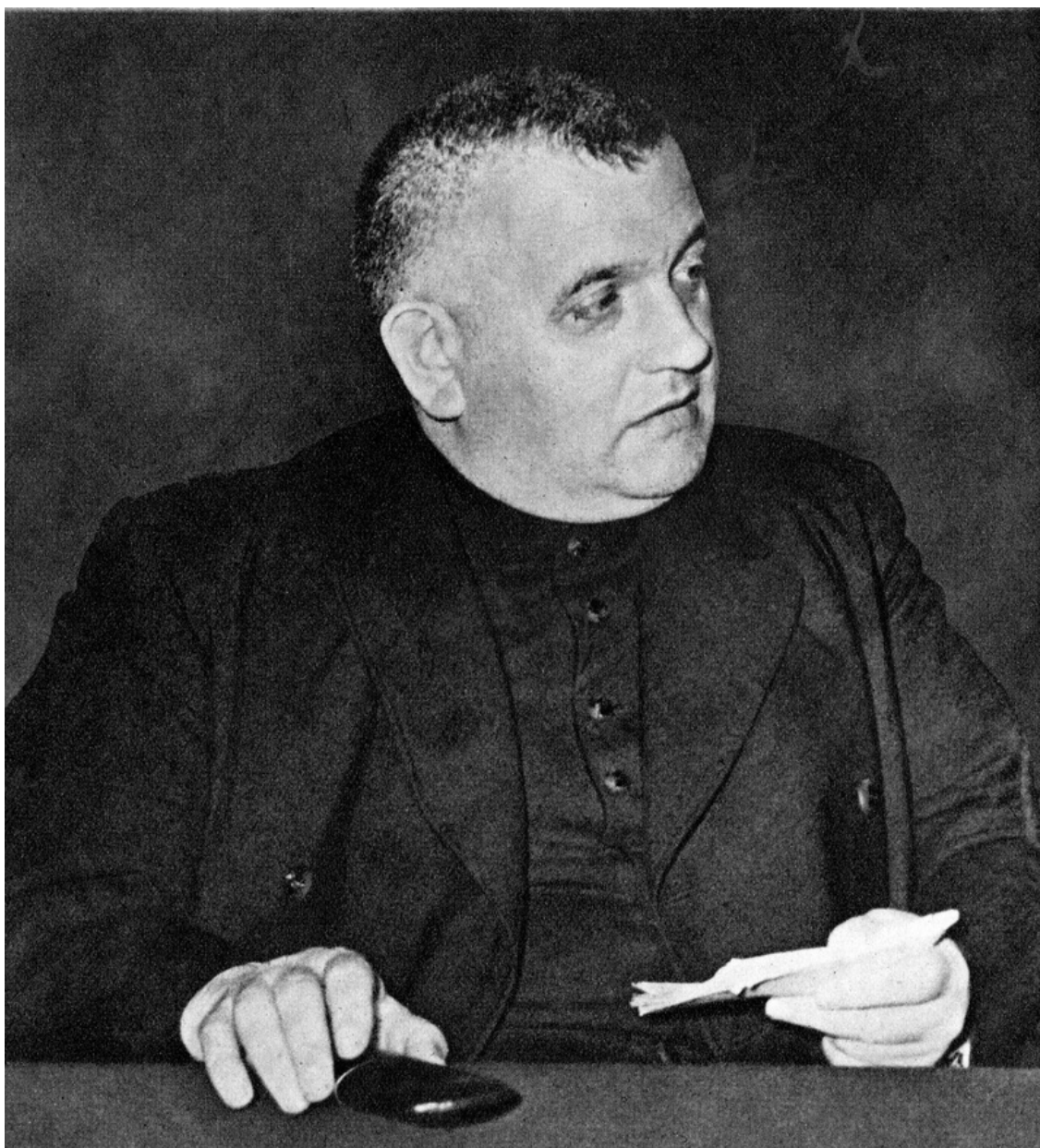
rostred ničoho. Z publikácie sa dozvedáme, že cieľom jeho pôsobenia na politickom poli bolo vzbudenie národného uvedomenia slovenského ľudu a dosiahnutie jednoty tohto národa. Národa, ktorý v tisoovskom ponímaní predstavuje základnú hodnotu, nad ktorej niet vyššej. Hoci ako tvorca novej slovenskej ideológie – ľudáctva, ktoré je dnes považované za separatistické hnutie, bol označovaný za následníka fašizmu, autor túto myšlienku výrazne zamietá a tvrdí, že totalitné režimy neboli nikdy tými, z ktorých by bol Tiso čerpal - práve naopak, od nich sa odvracal. Tiež nemožno zaprieť fakt, že filozofia, na ktorej tento vrcholný predstaviteľ Slovenského štátu staval, sa vyznačovala presnou organizáciou a predovšetkým realistickým charakterom, keďže i v časoch otrasov vojny dokázal podchytiť celý národ a prejsť od slov k činom, pretože ako sám Tiso tvrdil, štátna politika môže byť úspešná iba vtedy, keď vychádza z reality a nezamieňa reálne možnosti s fikciou. V jednej zo statí sa Jozef Paučo venuje i 14. marcu 1939, ktorý vstúpil do povedomia slovenského národa ako deň vyhlásenia samostatnej slovenskej štátnosti. V súvislosti s týmito okolnosťami podáva obraz Jozefa Tisu ako politického demokrata, ktorý na požiadavku okamžitého vyhlásenia Slovenského štátu pod ochrannými krídlami Adolfa Hitlera reagoval odmietavo a konajúc podľa zásad čistej demokracie pristúpil na toto stanovisko až po aklamácii Slovenského snemu. Neúplné splnenie demokratickej ideológie sa snaží autor ospravedlniť na základe skutočnosti, že v prebiehajúcej vojne nebolo možné pridržiavať sa všetkých postulátov „ľudovlády“, no koniec koncov bola diskusia, slobodný prejav, voľnosť rozhodovania a kritika národa neodmysliteľnou súčasťou jeho politického programu.

V posledných kapitolách Tisovho odkazu je viditeľný jasný zámer autora, ktorého cieľom

bolo poukázať na generačný odkaz, ktorý nám Dr. Jozef Tiso i po tom, čo dňa 18. 4. 1947 na šibenici položil svoj život za jednotný svorný život celého národa, zanechal, a to uvedomenie si, že i dnes žijeme z programu ním vytvoreným a tento odkaz sa nestratí do chvíle, kým sa sám slovenský národ nevzdá práva na vlastnú štátnosť.

V závere mojej recenzie by som chcela vyjadriť vlastný kritický postoj k prečítanému. Dovolím si tvrdiť, že publikácia, ktorá vzišla spod pera Jozefa Pauču ako Tisovho spolupracovníka, je príliš neobjektívna až stranícka, dokonca miestami nabera opis jeho činnosti podobu chválospevu, ktorý môže u čitateľa vyvolávať negatívne dojmy. Tie môžu prameniť z natískajúcich sa otázok, prečo autor uvádza v konečnom dôsledku Tisovu vládu ako demokratickú, a to i napriek tomu, že vzhľadom na skutočnosť, že svojou politikou jedinej vláducej strany – HSLŠ, naberal vtedajší režim

prvky fašizmu, resp. v pôsobení Tisa ako kňaza klérofašizmu. V rozpore s publikáciou, v ktorej sa uvádza, že Tisova politika čerpajúc z encykliky bola budovaná na kresťanských zásadách, sú aj názory pápežstva, ktoré toto stanovisko radikálne odmieta a usmrtenie 58 000 židov vyslaných do koncentračných táborov počas Tisovej vlády považuje za hrubý priestupok, ktorý nemožno ospravedlniť ani faktom, že on sám považoval záhubu židovského národa, ktorý označil za škodcu, za prospešný čin v duchu blahobytu Slovákov. Tieto informácie však v knihe chýbajú, nakoľko autor rozoberá politiku nášho prvého prezidenta iba z jediného, a to pozitívneho uhla. Verím však, že v prípade uvedenia aj takýchto faktov a poukázania na relevantné dôkazy, že Tiso konal pod nátlakom Nemcov, by publikácia vyvolala lepšie ohlasy, aj keď treba uznať, že aj v takejto podobe nabáda k zmysluplnej diskusii.

TEST ZO SLOVENSKÝCH DEJÍN

Otestuj si svoje vedomosti zo slovenských dejín prostredníctvom týchto desiatich otázok.

1. Ku komu najskôr prichádza Pribina po tom, ako je Mojmir I. vyhnaný z Nitry?
 - a) K Ludovítovi Nemcovi
 - b) Ku Karolmanovi
 - c) K Ratbotovi
 - d) K Bulharskému chánovi
2. Pozostatky ktorého pápeža niesli so sebou sv. Cyril a Metod do Ríma?
 - a) Sv. Klimenta I.
 - b) Hadriana II.
 - c) Mikuláša I.
 - d) Sv. Pia I.
3. Ktorého Slovanského panovníka nazval pápež Ján VIII. „môj milovaný syn“?
 - a) Rastislava
 - b) Svätopluka I.
 - c) Mojmira II.
 - d) Pribinu
4. Ktorý významný šľachtický rod zbohatol vďaka obchodu s meďou?
 - a) Zápoľskí
 - b) Andrášiovci
 - c) Turzovci
 - d) Habsburgovci
5. Ktoré mesto sa stáva hlavným a korunovačným mestom Uhorska po obsadení Pešti Turkami?
 - a) Stoličný Belehrad
 - b) Bratislava
 - c) Košice
 - d) Viedeň
6. Ktorý z uvedených mužov nevedol povstanie proti Habsburgovcom?
 - a) Štefan Bočkaj
 - b) Gabriel Betlen
 - c) Mikuláš Esterházy
 - d) Juraj I. Rákoci
7. Kto sa pokúsil kodifikovať spisovnú slovenčinu ešte skôr ako Anton Bernolák?
 - a) Jozef Gregor Tajovský
 - b) Alexander Rudnay
 - c) Ján Baltazár Magin
 - d) Jozef Ignác Bajza
8. Aký dokument sa po podpísaní snažil zdiskreditovať Tomáš Garyk Masaryk?
 - a) Washingtonskú deklaráciu
 - b) Pittsburskú dohodu
 - c) Cleavlandskú dohodu
 - d) Deklaráciu slovenského národa
9. Proti komu bola vedená tzv. malá vojna, počas druhej svetovej vojny?
 - a) proti Rusku
 - b) proti Nemecku
 - c) proti Poľsku
 - d) proti Maďarsku
10. Ako sa volal prvý a zároveň posledný prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky?
 - a) Gustáv Husák
 - b) Václav Havel
 - c) Antonín Novotný
 - d) Ludvík Svoboda

Správne odpovede: 1c; 2a; 3b; 4c; 5b; 6c; 7d; 8b; 9d; 10b.

Zostavil: *Jozef Voříšek*

Téma d'alsieho čísła je: Ľudové povstania